

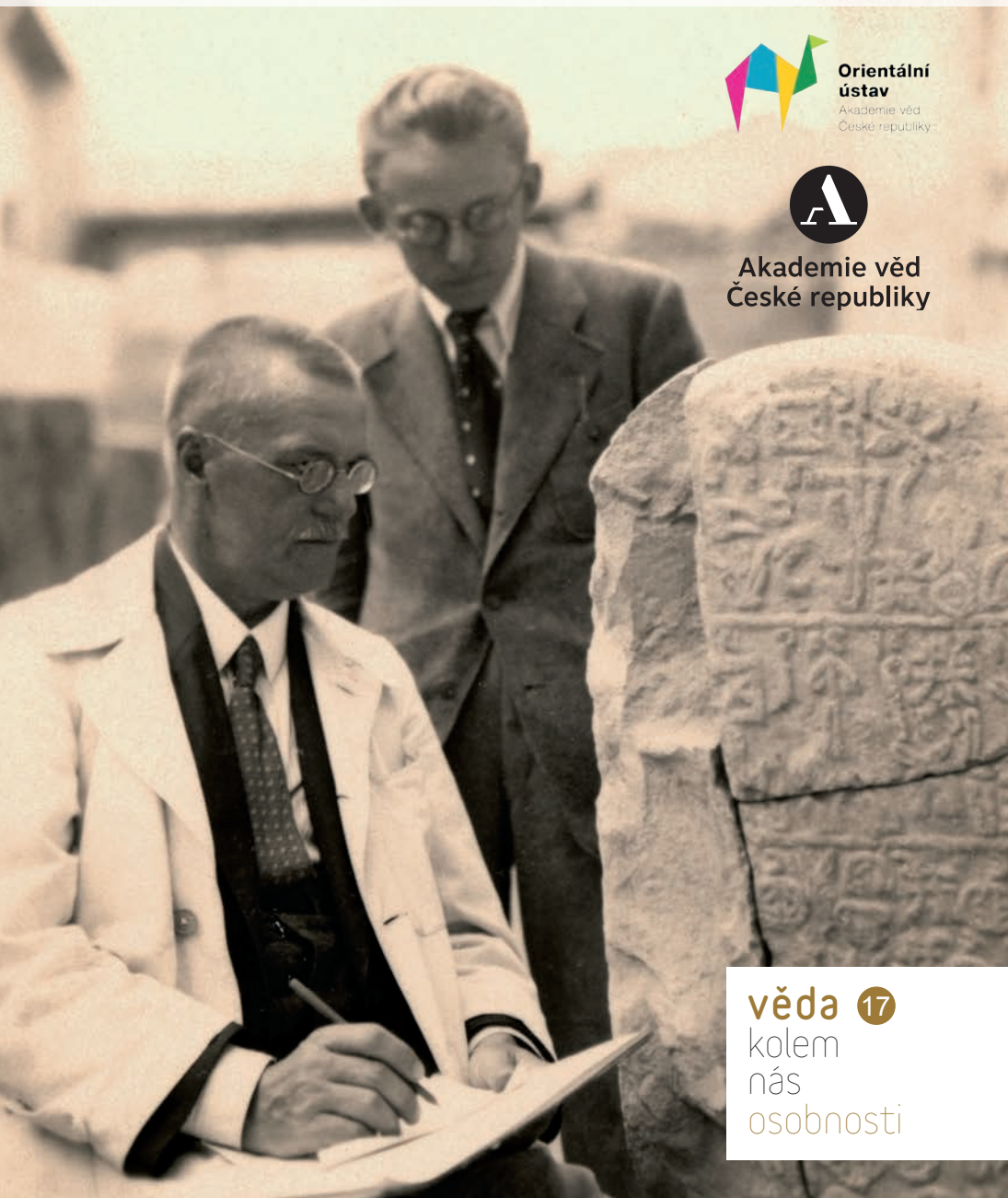
Bedřich Hrozný

**Orientální
ústav**
Akademie věd
České republiky

**Akademie věd
České republiky**

věda 17
kolem
nás
osobnosti

Orientální ústav AV ČR, v. v. i., (dále OÚ) se věnuje systematickému zkoumání dějin, kultur, náboženských systémů a jazyků zemí Asie a severní Afriky. Jeho pracovníci díky své znalosti orientálních jazyků využívají pramenné materiály, disponují detailními znalostmi místních reálií a náležitě zohledňují patřičný historický a kulturní kontext. Ve svých počátcích byly orientalistické obory (zejména v oblasti střední Evropy) zaměřeny převážně filologicky, a to se silným důrazem na výzkum starších fází vývoje asijských civilizací. V průběhu posledních více než sto let se však náplň orientalistických oborů pochopitelně rozšířila a podobně jako v jiných společenskovědních disciplínách dochází i zde ke stále užšímu vymezení zkoumané problematiky. Nejen že samotný pojem orientalistika je dnes již téměř bezobsažný, ale i původní geograficky vymezené studijní obory jako sinologie, indologie či arabistika se stále častěji stávají pouze zastřešujícím termínem pro odborníky různých specializací, jejichž společným jmenovatelem je znalost jazyka, kontextu a reálií daného regionu. Dnešní orientalistické obory, jež se vzhledem k rostoucímu významu asijských velmocí stále více zaměřují na současné asijské společnosti a kořeny jejich vývoje, tak disponují nemalým interdisciplinárním potenciálem, neboť využívají metodiky a poznatků různých oborů, jakými jsou např. historie, religionistika, sociologie či lingvistika.

Hlavním úkolem OÚ je reflektovat tento vývoj a navázat dialog s mezinárodní akademickou obcí na vysoce odborné a specializované úrovni. Cílem analýzy a interpretace asijských kultur je však nejen vytváření nového poznání a nové formy vědění skrze multidisciplinární přesahy mezi společenskovědními obory, ale i systematické zpřístupňování významů, struktur a dynamiky zkoumaných oblastí obyvatelům západu. Tento proces zároveň slouží ke kritické reflexi vlastní společnosti. Současný enormní zájem o Asii pochopitelně nevyklučuje možnost výzkumu hrazeného převážně z privátních zdrojů, třeba na úrovni think-tanků, avšak potřeba osvědčených badatelských pracovišť, jako je OÚ, hrazených převážně z veřejných prostředků a sloužících veřejnému zájmu, je i nadále vysoce aktuální, neboť pouze specializované veřejné instituce mohou zaručit vyváženost informací, nezaujatý přístup a náležitou kontextualizaci. Dalším z důležitých úkolů OÚ je podpora některých klíčových profilací, jimž není věnován dostatečný prostor na českých univerzitách, kde převládá tradiční filologické zaměření. Naproti tomu se OÚ hodlá rostoucí měrou zaměřit na společensky aktuální témata, jakými jsou srovnávání náboženských a myšlenkových systémů, moderní dějiny, euro-asijské vztahy či transformace asijských společností.

Veřejně přístupná knihovna, která je součástí OÚ, má ve svých fondech přes 270 000 svazků a patří mezi největší v rámci AV ČR. Ústav vydává dva časopisy: jeden český (*Nový Orient*) a jeden cizojazyčný (*Archiv orientální*). Jedná se o jedinou recenzovanou periodiku specializovanou na tematiku Orientu, která jsou vydávána v ČR. OÚ má společnou akreditaci doktorského programu s FF UK. Naši pracovníci přednášejí mj. na FF UK a spolu s dalšími univerzitními pracovišti, např. FF ZČU či HTF UK, řeší grantové projekty. Vedle vědecké činnosti rozvíjí OÚ i službu veřejnosti a různým státním institucím (výuka jazyků, odborná a poradenská činnost, atp.). Tímto Orientální ústav navazuje na zakládající ideu T. G. Masaryka o propojení teoretické, vědecké činnosti a praktického využívání poznatků.

Profesor Bedřich Hrozný (1879–1952)

Bedřich Hrozný náleží bezpochyby a zcela právem k našim nejvýznamnějším orientalistům, mezi nimiž si právě on svou badatelskou prací a svými objevy vydobyl světové jméno. Široké veřejnosti je znám jako rozluštitel jazyka Chetitů, indoevropského obyvatelstva Malé Asie období 2. tisíciletí př. Kr. Tím se stal otcem-zakladatelem zcela nového vědního oboru zvaného chetitologie, který je dnes zastoupen na mnoha univerzitách Evropy i Ameriky a od jehož vzniku uplyne v roce 2015 právě sto let. Byl však i archeologem, objevitelem místa uložení písemných záznamů staroasyrských obchodníků působících v maloasijské Kappadokii, a jako takový stál i u zrodu dalšího odvětví klínopisných studií, které se zabývá výzkumem nejstarších písemných památek pocházejících z Anatólie počátku 2. tisíciletí př. Kr. Svými publikacemi přispěl i k rozluštění tzv. hieroglyfické chetitštiny, písma a jazyka, který dnes označujeme jménem luvijština a který je dalším zástupcem anatolské větve indoevropských jazyků. Doma byl zakladatelem a prvním profesorem „semináře pro klínopisné bádání a dějiny starého Orientu při české univerzitě Karlově“, podílel se na konstituování Orientálního ústavu, byl prvním hlavním redaktorem jeho vědeckého časopisu *Archiv orientální* a stál na samém počátku českých klínopisných studií, jejichž vývoj pokračuje až do současnosti. Je autorem množství vědeckých i popularizačních knih, článků a přednášek a jeho úctyhodná bibliografie zahrnuje okolo tří set padesáti položek. I když se někdy mýlil, základní část jeho výzkumů potvrdila svou platnost a prošla přísnou zkouškou času až do našich dnů. Byl však i schopným organizátorem a manažerem vědy, děkanem Filozofické fakulty a rektorem Univerzity Karlovy, jenž stál v jejím čele v nejtěžších chvílích, které ji postihly. Jeho život i dílo si proto jistě zaslouhuje, abychom si ho stále znovu připomínali.

Dětství a léta studií

Bedřich Hrozný se narodil 6. května 1879 v rodině reformovaného evangelického faráře Václava Hrozného (1845–1896) a Anny, rozené Šimáčkové (1853–1936), v Lysé nad Labem jako nejstarší syn z pěti sourozenců, kteří se jmenovali Anna (*1880), Marie (*1882), Berta (*1883) a Jindřich (*1885). Bylo jen přirozené, že otcovo povolání evangelického faráře a četba bible, která byla každodenní součástí rodinného života, předurčily do značné míry Bedřichův budoucí hluboký zájem o dějiny starověkého Předního východu, země, v níž se tak často poslouchané biblické příběhy zrodily. Od svých šesti let docházel v Lysé nad Labem na evangelickou jednotřídku, kterou navštěvoval až do svého desátého roku.

V roce 1889 začal Bedřich Hrozný studovat na Akademickém gymnáziu v Praze, kde absolvoval prvních sedm tříd s vyznamenáním. Již zde se začal vyhraňovat jeho filologický zájem, neboť k jeho nejoblíbenějším předmětům náležely klasické jazyky, latina a řečtina. V sextě a septimě, snad na popud svého otce, jenž ho upozornil na význam znalosti orientálních jazyků pro lepší pochopení biblických textů, se Bedřich Hrozný jako samouk obrátil i ke studiu hebrejštiny a arabštiny, které ho hluboce zaujalo.

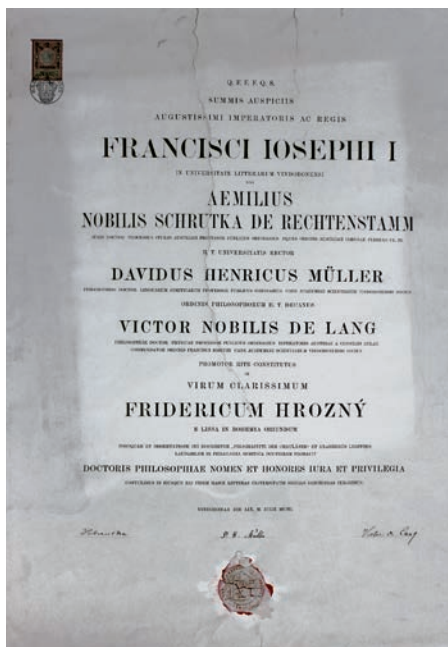

Bedřich Hrozný,
podobizna z roku 1933
(Archiv OJ AV ČR)

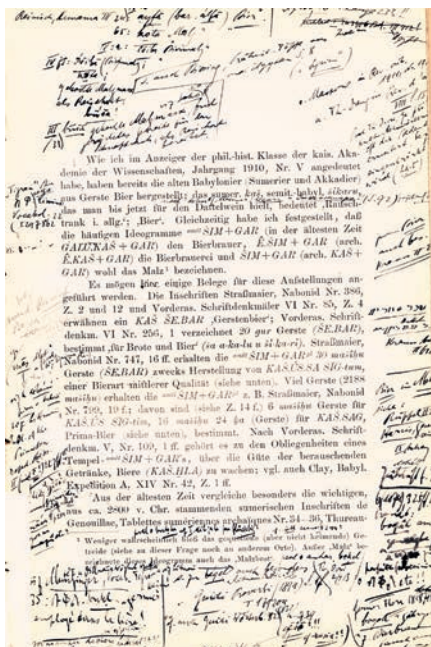
V roce 1896 postihla rodinu tragická událost, neboť 27. února ve věku padesáti let zemřel Bedřichu Hroznému otec; ovdovělá matka s pěti dětmi musela opustit faru v Lysé nad Labem a přestěhovat se do Kolína, kde Bedřich Hrozný absolvoval a maturitní zkouškou uzavřel poslední ročník svých středoškolských studií na tamějším vyšším reálném gymnáziu. Jedním z jeho nových kolínských učitelů byl i Justin Václav Prášek (1853–1924), středoškolský profesor dějepisu a zeměpisu, jenž se sám zabýval zejména dějinami starověkého Íránu, publikoval množství prací v němčině i češtině o dějinách perské říše Achaimenovců a dodnes je pokládán za zakladatele české íranistiky a vědy o dějinách starého Orientu. Právě díky jemu se Bedřichu Hroznému poprvé dostaly do rukou vědecké knihy a časopisy věnované otázkám dějin a jazyků starověkého Předního východu, které měly podstatný vliv na další utváření jeho osobnosti i celé životní dráhy.

Po maturitní zkoušce, kterou složil s vyznamenáním v roce 1897, se Hrozný rozhodl, podle přání svého zesnulého otce, pro studium evangelické teologie na vídeňské univerzitě, která jako jediná v západní polovině rakousko-uherského mocnářství toto studium umožňovala. Po příchodu do Vídně se však zapsal jako řádný posluchač nejen na teologickou, ale i filozofickou fakultu. Zájem o orientalistiku nakonec zvítězil nad teologií. Ve druhém semestru nadobro opustil studium teologie, aby se na filozofické fakultě celé věnoval orientálním jazykům a dějinám Předního východu. Navštěvoval tam přednášky z arabštiny, hebrejštiny, aramejštiny, syrštiny, etiopštiny, jihoarabské sabejštiny, arabské paleografie ale i egyptštiny, sanskrtu a perštiny staré a nové a samozřejmě též přednášky o dějinách starého Orientu. Jeho hlavní zájem se však soustřeďoval na klínové písmo a jazyky starověké Mezopotámie, východosemitskou akkadštinu, jež se dělí na dva dialekty, severní asyrštinu a jižní babylónštinu, a nejstarší tamější známý jazyk nejasné genetické příslušnosti – sumerštinu – jehož mluvčí, Sumerové, byli někdy koncem 4. tisíciletí př. Kr. s největší pravděpodobností vynálezci klínového písma. Protože však akkadština byla přednášena na vídeňské univerzitě jen v omezené míře a sumerština tu nebyla zastoupena vůbec, doplňoval si Bedřich Hrozný své znalosti samostudiem odborné literatury. Již v osmém semestru v červenci roku 1901 byl promován na vídeňské univerzitě na doktora filozofie na základě své práce o jihoarabských skalních nápisech (*Südarabische Grafitti*), v níž zpracoval část sabejských nápisů, které přivezla z jižní Arábie vídeňská jihoarabská expedice.

Ještě téhož roku na podzim mu bylo uděleno na přímluvu jednoho z jeho vídeňských profesorů, semitisty Davida Heinricha Müllera (1846–1912), rakouským ministerstvem školství jednoroční stipendium, s jehož pomocí mohl odcestovat do Berlína, aby tam pokračoval ve svém studiu u slavného profesora asyriologie Friedricha Delitzsche (1850–1922), autora prvního asyrského slovníku (*Assyrisches Handwörterbuch*, 1896) a zastávce a propagátora názoru, že nejstarší biblické texty byly zásadní měrou ovlivněny babylónskou mytologií (přednáška *Babel und Bibel*, 1902). Navštěvoval také, kromě jiných, přednášky asyriologa a archeologa Hugo Wincklera (1863–1913), jenž o něco později, v roce 1906, zahájil archeologické vykopávky na maloasijské lokalitě Boğazköy (Boğazkale), ležící asi 200 km na východ od turecké Ankary, jejíž klínopisné tabulky měly Hrozného v budoucnosti tak proslavit. V Berlíně také vznikla první Hrozného publikovaná vědecká

Doktorský diplom Bedřicha Hrozného vydaný vídeňskou univerzitou 19. července 1901 (MUA AV ČR, osobní fond Bedřich Hrozný)

Titulní stránka Hrozného práce „O pivo ve staré Babylonii a Egyptě“ s autorovými poznámkami (Knihovna OÚ AV ČR)

práce, která pojednávala o peněžnictví ve starověké Babylonii (*Zum Geldwesen der Babylonier*, 1902), a ačkoli byla rozsahem poměrně nevelká, vzbudila v odborných kruzích zaslouženou pozornost zejména z toho důvodu, že byla svým způsobem průkopnickou prací v oblasti hospodářských dějin starověkého Předního východu.

Badatelský zájem Bedřicha Hrozného se posléze upnul k dvojjazyčným sumersko-akkadským fragmentům rozsáhlé mytologické skladby o hrdinských činech boha Ninurty, z nichž některé byly již zveřejněny, jiné však byly uloženy ve sbírkách Britského muzea v Londýně. Aby k nim získal přístup a mohl přinést jejich kopie, přepisy a překlady, rozhodl se v letním semestru roku 1902 odjet do Londýna a tam svoji práci dovést ke zdárnému konci. Výsledkem jeho tamějšího krátkého dvouměsíčního pobytu byla téměř stopadesátistránková práce nazvaná „Sumer-sko-babylónské mýty o bohu Ninragovi (Ninibovi)“ (*Sumerisch-babylonische Mythen von dem Gott Ninrag (Ninib)*, 1903), v níž Hrozný shromáždil a vydal všechny tehdy známé fragmenty tohoto pozoruhodného mýtu, jehož vznik sahá do konce 3. tisíciletí př. Kr. I když Hrozný neznal zdaleka celý text této mytologické skladby (byl publikován až v roce 1983), chybně četl jméno jejího protagonisty (teprve dnes víme, že Babylónané ji nazývali podle jejího počátečního verše „Králi, bouře, jejíž záře skvělá je“), jako první rozpoznal její spojitost se slavným vládcem sumerského městského státu Lagaše Gudeou (asi 2142–2122 př. Kr.) a tak přispěl zásadním způsobem k přesnějšímu datování jejího vzniku.

Knihovník a soukromý docent

Po ukončení svého krátkého londýnského pobytu (vyčerpal přidělené stipendium, které mu nebylo obnoveno) se Bedřich Hrozný vrátil do Vídně a přijal zpočátku bezplatné místo praktikanta univerzitní knihovny, kde byl posléze zaměstnán jako knihovník první třídy až do konce roku 1918. Dostalo se mu sice nabídky místa suplenta pro výuku latiny a řečtiny na reálném gymnáziu v Kolíně, tu však odmítl, neboť se chtěl cele věnovat vědecké kariéře. Práci vídeňského univerzitního knihovníka se mu nicméně podařilo několikrát přerušit na základě udělení vědecké dovolené a příslušné finanční výpomoci. Poprvé se tak stalo v roce 1904, kdy se zúčastnil jako znalec klínového písma archeologických vykopávek v Palestině na lokalitě Tell Ta^aannek (biblický Taanak), ležící asi 8 km jihovýchodně od Megidda, které vedl jeho někdejší vídeňský profesor hebrejštiny Ernst Sellin (1867–1946). Ten ho již dříve pověřil vydáním několika málo klínopisných textů, které byly na Tell Ta^aanneku nalezeny během expedice konané v roce 1903. Účast v Sellinově expedici Hroznému poskytla nejen nový pramenný materiál pro další důležitou vědeckou publikaci, ale i neocenitelné osobní zkušenosti s terénním archeologickým výzkumem v prostředí Orientu. Při této příležitosti Bedřich Hrozný podnikl i delší studijní cestu po Malé Asii, Palestině a Egyptu.

V červnu roku 1905 se Hrozný habilitoval jako docent semitských jazyků se zvláštním zřetelem ke klínopisnému studiu, s možností přednášet na vídeňské univerzitě. Jako součást svého habilitačního řízení přednesl přednášku nazvanou „O babylónském eposu o stvoření světa“. Titul a přednášková činnost soukromého docenta mu však žádné existenční zajištění neposkytovaly. Proto dále vykonával práci knihovníka vídeňské univerzitní knihovny a přitom neúnavně zveřejňoval další vědecké studie zabývající se různými otázkami jazyků, dějin a hmotné i duchovní kultury starověké Mezopotámie. Povolání knihovníka mu rovněž umožnilo, aby se v roce 1909 oženil s Vlastou Procházkovou (1888–1959), s níž měl dvě dcery, Olgu (*1914) a Helenu (*1917).

Mimořádný profesor vídeňské univerzity

V roce 1913 zveřejnil Bedřich Hrozný poměrně obsáhlou monografii nazvanou „Obilí ve staré Babylónii“ (*Das Getreide im alten Babylonien*), která se zabývá kulturním i hospodářským významem této plodiny. Začal ji připravovat o několik let dříve, údajně jako habilitační spis na základě nabídky mimořádné profesury pro dějiny starého Orientu na české univerzitě v Praze, jejíž katedra tu měla být zřízena. Nabídka mu byla učiněna profesorem Jaroslavem Golem (1846–1929), významným českým historikem. I když ve své nové knize Hrozný předložil směle závěry o vzájemných vztazích, závislostech a prioritách kultur starověkého Předního východu a Egypta, které byly pozdějším bádáním zčásti překonány, je díky množství shromážděného materiálu a velikému bohatství lexikálních dokladů tato práce dodnes citována i v nejmodernějších slovnících – a to není zajištěné málo. Hrozný v ní také jako jeden z prvních badatelů v oblasti klínopisných studií obrátil svou pozornost k otázkám hmotné kultury starověkých civilizací, které byly až do té doby více méně přehlíženy. Stal se tak všeobecně uznávanou kapacitou v oboru

klínopisného bádání a jeho renomé mu vyneslo i nabídku mimořádné profesury univerzity v nizozemském Leidenu. I když toto místo nakonec nezískal (univerzita upřednostnila domácího uchazeče), leidská nabídka spolu s knihou o obilí, která se setkala s živým ohlasem světové vědecké veřejnosti, otevřela Bedřichu Hroznému v roce 1915 také cestu ke jmenování mimořádným profesorem vídeňské univerzity „s povinností čísti týdně 3–4 hodiny o asyrsko-babylónské řeči a archeologii“. Titulu řádného profesora asyriologie se mu však v nacionálním německém prostředí rakouské Vídně dosáhnout nepodařilo.

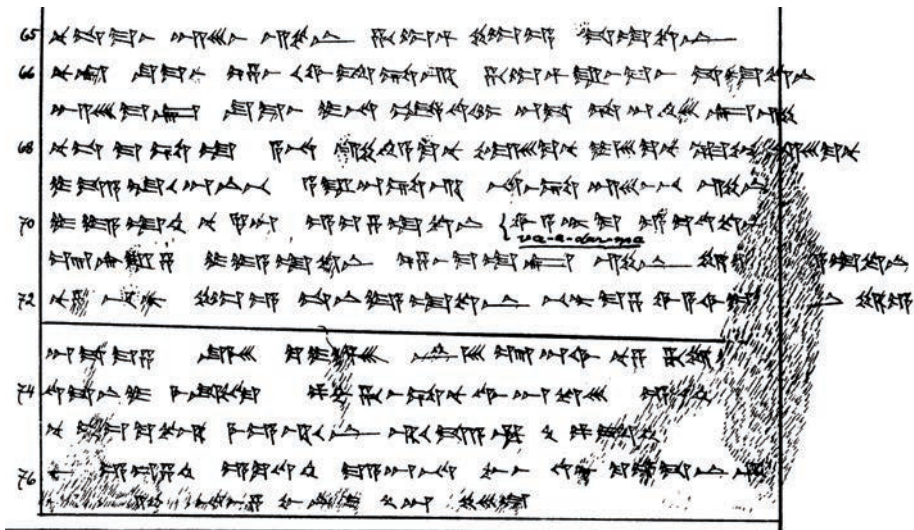
Rozluštění jazyka Chetitů

Hrozného pozornost se ale začala obracet k jiným problémům a k jiné oblasti starověkého Předního východu, a to k Malé Asii. Zde, asi 200 km na východ od Anky, se nacházela lokalita zvaná Boğazköy (později přejmenovaná na Boğazkale), jež byla poprvé objevena již v roce 1834 a později krátce navštívena britskými, německými a francouzskými badateli, kteří zde v devadesátých letech 19. století našli několik fragmentů hliněných tabulek popsaných známým babylónským klínovým písmem, jež však zaznamenávalo dosud neznámý jazyk. Dvě podobné písemnosti byly pak objeveny i mezi tzv. tabulkami z Tell el-Amarny, lokality ležící asi 310 km na jih od Káhiry, která ukrývala zbytky dávného egyptského města Achetatonu, sídla faraóna Achnatona (Amenhotepa IV., asi 1348–1331 př. Kr.), s nimiž se badatelé počali seznamovat již od roku 1887. Dvě dotyčné tabulky publikoval norský jazykovědec Jørgen Alexander Knudtzon (1854–1917) v roce 1902. Na základě babylónského úvodu jedné z nich poznal, že se jedná o dopis egyptského faraóna Amenhotepa III. (asi 1387–1348 př. Kr.) králi z Arzawy, území ležícího v západní Anatólii, jménem Tarchundaradu, druhou ponechal zcela bez překladu, nicméně usoudil, že obě jsou psány indoevropským jazykem, příbuzným snad arménštině. Jeho závěr se však setkal s odmítavým stanoviskem většiny ostatních vědeckých kolegů a autor sám se ho nakonec vzdal. Protože badatelé brzy rozpoznali jazykovou podobnost textů z Boğazköy a Tell el-Amarny, byl v roce 1906 zahájen v Boğazköy archeologický výzkum pod vedením Hugo Wincklera, někdejšího berlínského učitele Bedřicha Hrozného, a Theodora Makridiho (1872–1940), druhého ředitele istanbulského muzea. Výzkum vedl k odhalení tisíců klínopisných tabulek a jejich fragmentů (do současnosti se jich našlo asi 30 000), z nichž některé byly psány dobře známou akkadštinou (babylónštinou). Z nich posléze vyplynulo, že badatelé objevili hlavní město chetitské říše jménem Chattuša, jehož obyvatelé byli nazýváni v babylónských pramenech Chetitě. Bylo o nich mj. známo, že roku 1595 př. Kr. vyvrátili slavnou Chammurapiho první babylónskou dynastii a zcela tak změnili politické poměry v tehdejší Babylónii. Převážná většina tabulek objevených v boğazköyském královském archivu byla však psána v neznámém jazyce, i když písmo, kterého tento jazyk používal, bylo tehdy již velmi dobře známým babylónským klínopisem. Nyní bylo především třeba tento neznámý jazyk rozluštit. O to se pokoušelo více badatelů včetně objevitele tabulek Hugo Wincklera. Jemu se za spolupracovníka přihlásil i Bedřich Hrozný a právě jeho, téměř rok po Wincklerově smrti, Německá orientální společnost v březnu 1914 oficiálně pověřila vydáváním boğazköyských nápisů, které byly mezitím uloženy v muzeích v Istanbulu a Berlíně.

V dubnu roku 1914 Hrozný odcestoval do Turecka, aby v istanbulsském muzeu kopíroval objevené tabulky a sbíral materiál nezbytný pro rozluštění jejich jazykové záhady. Zde ho také v srpnu roku 1914 zastihla válka a Hrozný byl nucen vrátit se do Vídně, kde pokračoval v analyzování shromážděného materiálu. Opakovaně pročítal kopie textů, srovnával jednotlivá slova a jejich koncovky. Velkou oporou mu byly tzv. ideogramy, klínopisné znaky vyjadřující určitý pojem, jejichž význam byl rozpoznán již v babylónských klínopisných textech, a babylónská slova, která však Chetitě četli svým způsobem.

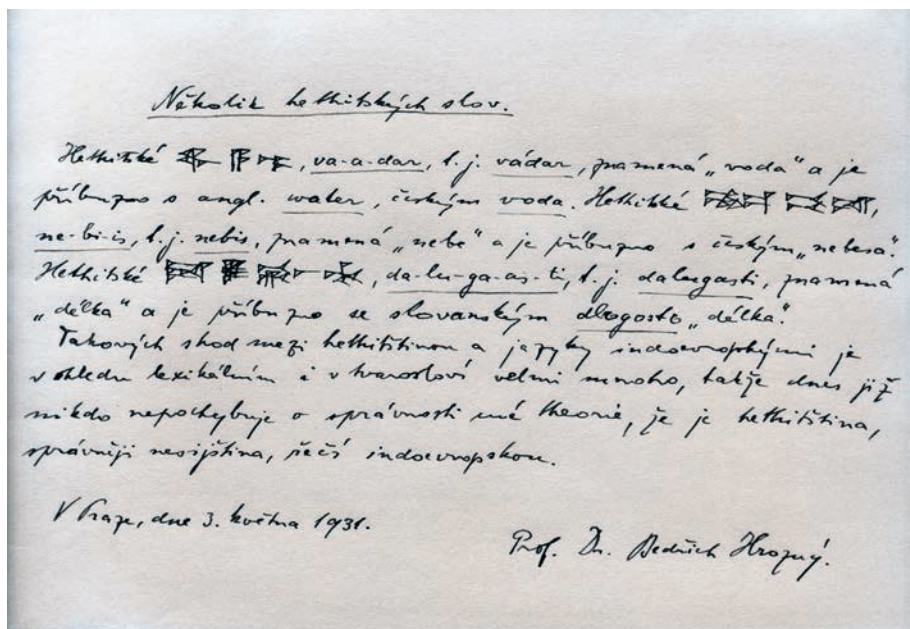
Obvykle se uvádí, že zásadní zlom v Hrozného luštění neznámého jazyka představovalo pochopení jednoho řádku textu, v němž byla napsána tato sekvence znaků: *nu NINDA-an e-ez-za-at-te-ni wa-a-tar-ma e-ku-ut-te-ni*. V ní Hrozný rozuměl jednomu znaku, a sice sumersko-babylónskému logogramu NINDA, o němž se již dávno vědělo, že znamená „chléb“. O koncovce *-an zase* věděl na základě výslech srovnávacích studií, že označuje akuzativ, pád předmětu. Protože chléb se obvykle jí, předpokládal tu i výskyt slovesa „jíst“, které rozpoznal ve tvaru *e-ez-za-at-te-ni*, a který spojil s latinským slovesem *edō*, německým *essen* nebo anglickým *eat*. Samotný tvar *e-ez-za-at-te-ni* pak analyzoval, opět na základě srovnávání řady různých tvarů, jako tvar 2. osoby množného čísla a přeložil „budete jíst“. Dále vyšel z předpokladu, že další dvě slova vyjadřují konstrukci paralelní, v níž je však tentokrát předmětem „voda“ (*wa-a-tar*, anglicky *water*, německy *Wasser*). Tvar *e-ku-ut-te-ni* spojil zase s latinským tvarem *aqua* „voda“ a obě slova přeložil „vodu budete pít“. Hrozného překlad celého souvětí zněl: „nyní chléb budete jíst, poté vodu budete pít.“ Je ovšem pochopitelné, že k definitivnímu rozluštění neznámého jazyka, poznání jeho gramatické stavby a určení jeho genetické příslušnosti bylo třeba provést ještě mnohé analytické a srovnávací výzkumy, stejně tak jako bylo zapotřebí určit pokud možno přesný význam jeho jednotlivých slov. V tom Hroznému částečně pomáhaly dvojjazyčné a trojjazyčné chetitsko-sumersko-babylónské vokabuláře, které se mezi tabulkami objevenými v Boğazköy rovněž vyskytovaly. Všechny tyto výzkumy pak vedly k jednoznačnému závěru, že jazyk boğazköyských tabulek, který byl nazván chetitštinou, je jazykem indoevropským.

Svoje smělé tvrzení Bedřich Hrozný poprvé předložil na schůzi Předoaasijské společnosti v Berlíně 24. listopadu 1915. I když se jeho překvapivé závěry setkaly s počáteční kritikou vědecké veřejnosti (předpokládalo se totiž, že chetitština by mohla být kavkazským jazykem, nebo jazykem příbuzným s gruzínštinou), jeho přednáška se opakovala ještě 16. prosince na vídeňské univerzitě ve společnosti *Eranos Vindobonensis* a ještě téhož roku vyšla tiskem ve „Zprávách Německé orientální společnosti“ pod názvem „Rozřešení chetitské otázky, předběžná zpráva“ (*Die Lösung des hethitischen Problems. Ein vorläufiger Bericht*). Ačkoli některé hlasy ji označily za „mezník v dějinách indoevropské filologie a archeologie“, jiné nešetřily kritikou a skepsí a trvalo ještě několik let, než začaly být Hrozného závěry všeobecně přijímány. Teprve poté, co respektovaný německý srovnávací jazykovědec a klasický filolog Ferdinand Sommer (1875–1962), který se sám chetitštinou začal intenzivně zabývat, podepřel v roce 1920 Hrozného tezi o indoevropském původu chetitštiny, byly rozptýleny všechny pochybnosti a námitky vůči jeho „řešení chetitské otázky“.

Ukázka chetitského klinopisného textu obsahujúciho známe souvětí, které přispělo k Hrozného rozluštění chetitštiny
 (Keilschrifturkunden aus Boghazkoi. Heft XIII. Berlin 1925, č. 4, přední strana, sloupec II, řádek 70. Knihovna OÚ AV ČR)

Lístek s rukopisnou poznámkou Bedřicha Hrozného nadepsanou „Několik hethitských slov“
 (MÚA AV ČR, fond Fotosbirka Bohumila Vavrouška, sign. B, inv. č. 2353)

Protože Rakousko-Uhersko bylo tenkrát ve válečném stavu, musil Bedřich Hrozný 1. prosince 1915 nastoupit vojenskou službu u domácího vídeňského pluku (i když byl odveden již v únoru 1915, ale pro silnou krátkozrakost okamžitě propuštěn), kde sloužil až do konce války jako písař. I při tomto svém zaměstnání nalézal čas, který věnoval svým chetitologickým studiím, jejichž výsledkem byl podrobný popis chetitštiny, který vyšel v roce 1917 v Lipsku pod názvem „Jazyk Chetitů, jeho stavba a příslušnost k indoevropskému jazykovému kmeni“ (*Die Sprache der Hethiter, ihr Bau und ihre Zugehörigkeit zum indogermanischen Sprachstamm*). Hned nato přikročil k systematickému překladu důležitých náboženských a historických chetitských textů, který měl potvrdit správnost jeho teoretických závěrů. Tato práce pak vyšla v Lipsku v roce 1919 pod názvem „Chetitské klínopisné texty z Boghazköi v přepisu s překladem a komentářem“ (*Hethitische Keilschrifttexte aus Boghazköi. In Umschrift, mit Übersetzung und Kommentar*) a s definitivní platností vyvrátila pochybnosti i těch nezarytějších skeptiků zpochybňujících platnost jeho rozřešení chetitského problému.

Profesor české univerzity v Praze

Po skončení světové války se Hrozný i se svojí rodinou odstěhoval do Prahy, neboť, jak stojí v dobových dokumentech, „nechtěje složití slibu státu německo-rakouskému, byl ze služeb řečené (tj. vídeňské univerzitní) knihovny propuštěn“. I když se jmenování Bedřicha Hrozného (nejprve mimořádným profesorem české univerzity v Praze) začalo připravovat ještě před vznikem samostatné Československé republiky a návrh na něj předložili 1. října 1918 profesori Rudolf Dvořák (1860–1920), Jaroslav Bidlo (1868–1937) a Josef Šusta (1874–1920), byl Hrozný jmenován prezidentem T. G. Masarykem řádným profesorem klínopisného bádání a dějin starého Orientu na české univerzitě v Praze, s povinností konat přednášky ve svém oboru v rozsahu nejméně pět hodin týdně v každém semestru, až v měsíci dubnu roku následujícího (20. dubna 1919) se zpětnou platností od 1. ledna 1919. Bedřich Hrozný se tak stal zakladatelem a ředitelem nově vzniklého „semináře pro klínopisné bádání a dějiny starého Orientu při české univerzitě Karlově“, který zpočátku sídlil ve Veleslavínově ulici na Starém Městě pražském. I když se musel zpočátku potýkat s organizačními a finančními otázkami spojenými se založením zcela nového semináře, tyto praktické povinnosti mu nikterak nezabránilo, aby v letech 1919 a 1920 podnikl dvě cesty do Berlína, kde v muzeu kopíroval chetitské texty, které vydal ve dvou svazcích v Lipsku roku 1921 pod názvem „Klínopisné texty z Boghazköi“ (*Keilschrifttexte aus Boghazköi*). O rok později pak ještě publikoval „Chetitský zákoník z Malé Asie“ (*Code hittite provenant de l'Asie Mineure (vers 1350 av. J.-C.)*), jímž poskytl zejména právním historikům cenný pramen, který jim nabídl zcela jiný pohled na starověký právní systém, než se jim otvíral prostřednictvím zákoníků a jiných právních dokumentů sousední Mezopotámie. Čím více textů měli badatelé k dispozici, tím podrobnější obraz dějin Malé Asie se jim naskýtal. Ukázalo se, že Chetitě nebyli původním maloasijským obyvatelstvem, nýbrž že před nimi tu již sídlilo jiné neindoevropské etnikum, které se nazývalo Chattijci a které hovořilo chattijštinou, tedy jazykem používaným na území Chatti se správním centrem zvaným Chattuša. Chetitě pak sami o sobě říkali, že hovoří nešitštinou, jazykem

města Neša, které se ve staroasyrských texech nazývalo Kaneš (dnešní lokalita Kültepe, ležící asi 25 km severovýchodně od tureckého města Kayseri). Přísně vzato by jim tedy spíše náleželo pojmenování Nešitě. Několik století po svém příchodu, k němuž došlo pravděpodobně v průběhu druhé poloviny 3. tisíciletí př. Kr., Chetitě vytvořili v 17. století př. Kr. v centrální Malé Asii mocný státní útvar, který přetrvál až do přelomu 13. a 12. století př. Kr., svůj vliv rozšířil i do severní Sýrie a stal se načas dokonce i rovnocenným soupeřem egyptské říše. Vedle Chetitů tu však sídlili i blízké příbuzní Luvijci a severní Mezopotámie byla obývána nepřibuznými Churrity, obyvatelstvem nejasné etnické příslušnosti. Samotné dnes používané označení Chetitě se prosadilo vlastně omylem pod vlivem biblického jména Chetejci (ti jsou v bibli považováni za potomky Chéta, syna Kenaanova, vnuka Chámova a pravnučka Noemova), jímž je v bibli označováno obyvatelstvo severní Sýrie, kde po zániku chetitské říše okolo roku 1200 př. Kr. vznikla celá řada drobných tzv. pozdně chetitských států, které se staly jejich dědici. Ty byly v průběhu expanze asyrské říše na západ v 8. století př. Kr. zničeny, označení severní Sýrie jako země Chattí se nicméně udrželo i nadále. Biblické jméno Chetejci tak vlastně neoznačuje Chetity v pravém slova smyslu, nýbrž etnicky nepochybně již smíšené a arameizované obyvatelstvo území ležících na sever a na západ od biblické Palestiny. Všechny jazyky tohoto obyvatelstva, včetně samozřejmě mezopotamské sumerštiny a babylónštiny, tedy chattijština, chetitština (nešitština), luvijština i churritština, jsou v boğazköy-ských archivech zastoupeny a staletá symbióza jejich mluvčích tu vytváří svěbytnou maloasijskou kulturu, o jejíž odhalení se Bedřich Hrozný zasloužil.

Archeologické výzkumy, Šech Saad a Tell Erfád

Nové podmínky v nedávno vzniklé Československé republice a podpora ze strany domácích podnikatelských kruhů i samotného prezidenta T. G. Masaryka a ministra zahraničí Eduarda Beneše umožnily Bedřichu Hroznému i uskutečnění vlastních terénních archeologických výzkumů v oblasti Sýrie a Malé Asie, jimiž chtěl ještě lépe objasnit jejich nejstarší dějiny. Původně zamýšlel otevřít vykopávky přímo v Bøğazköy. Nezáskal však souhlas turecké vlády, pro niž měla tato lokalita prvořadou důležitost, a ani jeho žádost o povolení archeologického výzkumu v Kültepe nedaleko města Kayseri se zpočátku nesetkala s kladnou odezvou. Svoje vykopávky proto zahájil v dubnu roku 1924 na lokalitě Šech Saad (aš-Šajch Sa'ad) ležící na jih od syrského Damašku a asi 37 km východně od Galilejského (Genezaretského, Tiberiadského) jezera, v oblasti zvané Haurán, kde našel do května téhož roku několik památek zejména z období helénistického, římského, byzantského a islámského. Poté co procestoval severní Sýrii a Mezopotámii, hledaje nejvhodnější lokalitu pro další archeologický výzkum, přemístil ještě téhož roku v říjnu svoji expedici mnohem severněji, na pahorek Tell Erfád (Tall Rif'at), jenž je považován za biblický Arpád a centrum aramejského státu Bít-Agusi a který leží asi 30 km severně od syrského Aleppa. Zde vedl vykopávky nejen do listopadu roku 1924, ale pokračoval i v měsících dubnu a květnu roku následujícího, aby zde odhalil zbytky architektury z řecko-římského období, našel četné předměty denní potřeby, ale i votivní figurky z pálené hlíny. Část tamějších nálezů se Bedřichu Hroznému podařilo dopravit do Československa. Sbírká však byla v roce 1969 zasažena požárem,

ke kterému došlo na zámku v Benešově nad Ploučnicí v severních Čechách, kde byly předměty deponovány. Žádné památky vztahující se k nejstarším dějinám Sýrie se Bedřichu Hroznému na Tell Erfádu objevit nepodařilo. Nicméně tyto dvě expedice měly být pouhou předebranou výpravou další.

Archeologické výzkumy, Kültepe

Po dlouhých průtazích a všemožných komplikacích Hrozný konečně obdržel od turecké vlády povolení k zahájení archeologického průzkumu lokality Kültepe ležící asi 20 km severovýchodně od tureckého města Kayseri. Protože ho lákaly především nejstarší dějiny Malé Asie, vzbudily již v Praze jeho pozornost tzv. kappadocké tabulky (takto označované podle antického jména Kappadokie této části východní Malé Asie), které údajně pocházely právě odtud. Tyto klínopisné tabulky psané staroasyrsky, jediným psaným jazykem užívaným v Malé Asii na počátku 2. tisíciletí př. Kr., byly dílem čtyř nebo pěti generací asyrských obchodníků, kteří tam působili jako dovozci cínu (nezbytného na výrobu bronzových nástrojů) a látek. Zároveň odsud vyváželi stříbro a případně i zlato, které nechali dopravovat do více než 900 km vzdáleného Aššuru v severní Mezopotámii, svého domovského města. Jejich hlavním obchodním střediskem bylo právě město Kaneš (dnešní Kültepe, asyrsky *kārum Kaneš* „obchodní kolonie, doslova přístav, Kaneš“), kde přibližně v období první poloviny 20. až druhé poloviny 19. století př. Kr. a pak ještě o něco později v 18. století př. Kr. po dobu asi sedmdesáti let sídlili v podhradí, podnikali a obchodovali se svým zbožím. Zde přicházeli do styku s místním obyvatelstvem, které bylo chetitského a částečně i luvijského původu; mohli tu však být zastoupeni i Churrité a Chattijci. Chetitě se v jihovýchodní Kappadokii usadili okolo roku 2000 př. Kr. a název jejich města Neša (Kaneš) dal jméno i jejich jazyku, neboť říkali, že hovoří nešitsky, po způsobu (města) Neša (*nešili*). Asyrští obchodníci tu po sobě zanechali bohatou a zajímavou obchodní, ale mnohdy i osobní korespondenci, která je velmi důležitým pramenem pro nejstarší dějiny Malé Asie a která se dochovala na četných klínopisných tabulkách, jichž bylo do dnešního dne objeveno asi 22 000. Tyto tabulky se začaly vynořovat na světovém trhu se starožitnostmi od osmdesátých let 19. století; několik z nich (sedm tabulek a pečeti) se podařilo zakoupit ještě v Praze v roce 1924 i Bedřichu Hroznému, dříve než objevil místo jejich původu. Tím měl být údajně pahorek Kültepe nebo ves Kara Höyük, jež se nalézá na jeho severním úpatí, přesná lokalizace však zůstávala skryta. Pátrala po ní v roce 1893–1894 francouzská a v roce 1906 i německá archeologická expedice, nicméně bezvýsledně. Ani Hrozného výprava nebyla zpočátku úspěšná. Výkopy byly totiž zahájeny v červnu 1925 na samotném pahorku Kültepe, na tzv. citadele, kde se však žádné tabulky nenašly. Teprve když dva z místních obyvatel prozradili Bedřichu Hroznému přesné místo jejich původu, které se nacházelo na louce vzdálené asi 175 m na severovýchod od pahorku, jež patřila jistému Hadži Mehmetovi a kterou Hrozný nakonec v zájmu zachování dobrých vztahů odkoupil za částku odpovídající asi 5500 Kč, a archeologický průzkum se tam v září přemístil, Hrozného usilovné pátrání bylo korunováno úspěchem. Do konce listopadu 1925, kdy svůj výzkum ukončil, zde našel asi 1000 klínopisných tabulek staroasyrských obchodníků, z nichž část se mu podařilo odvézt do Prahy, kde byly posléze uloženy

Bedřich Hrozný s předáky dělníků pracujících na výzkumu lokality Kültepe, po jeho levici architekt Václav Petráš (MUA AV ČR, osobní fond Bedřich Hrozný, kart. 8, inv. č. 138)

ve sbírkách semináře pro starověký Přední východ Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Část jich však Hrozný vydal až v roce 1952, těsně před svou smrtí, pod názvem „Klínopisné nápisy z Kültepe“ (*Inscriptions cunéiformes du Kultépe*) a v jejich zpracování posléze pokračoval jeho přímý nástupce na Filozofické fakultě profesor Lubor Matouš (1908–1984). Dnes jsou všechny tyto tabulky (416 exemplářů) zpřístupněny v mezinárodní databázi klínopisných textů, kterou spravuje Kalifornská univerzita v Los Angeles (http://cdli.ucla.edu/collections/prague/prague_cz.html). Bedřich Hrozný ukončil své výzkumy v Kültepe v listopadu 1925 a k dalším archeologickým výzkumům se do Orientu již nikdy nevrátil. Nicméně jeho objevy v Kültepe položily základ nového odvětví klínopisného bádání, jehož předmětem jsou staroasyrské obchodní texty z Kappadokie a které se proto také někdy nazývá „kappadokistika“.

Činnost pedagogická, přednášková, organizační

Dvacátá léta však byla vyplněna nejen archeologickými expedicemi do Sýrie a Turecka, ale též činností pedagogickou na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, kde Bedřich Hrozný přednášel dějiny starého Orientu, včetně dějin starověkého Egypta, četl klínopisné asyrské, babylónské, sumerské a chetitské texty, ve třicátých letech i hieroglyfické chetitské texty, a četl rovněž i hebrejské texty Starého zákona. I když Bedřich Hrozný příliš horlivým pedagogem nebyl, neboť byl dosti zaneprázdněn svou činností badatelskou (v některých semestrech měl dokonce

dovolenou od konání přednášek nebo pořádal jen seminární cvičení), vzešlo z jeho semináře několik významných osobností české orientalistiky. Především to byl již zmíněný Lubor Matouš, pozdější profesor pro klínopisná bádání a dějiny starověkého Předního východu Univerzity Karlovy a Hrozného přímý pokračovatel zejména v oblasti výzkumu kappadockých textů, dále Josef Klíma (1909–1989), historik klínopisného práva, Ladislav Černý (1907–1970), hebraista, asyriolog a sumerolog, a Václav Čihař (1900–1981), chetitolog a srovnávací jazykovědec. Ti všichni v semináři Bedřicha Hrozného v druhé polovině dvacátých a během třicátých let studovali, nebo tam působili jako pomocné vědecké síly a knihovníci. Josef Klíma, Ladislav Černý a Václav Čihař se na počátku padesátých let stali významnými vědeckými pracovníky Orientálního ústavu, jenž byl v roce 1952 začleněn do nově vzniklé Československé akademie věd. Bedřich Hrozný však nejen vyučoval, ale v roce 1926/1927 zastával i významnou funkci děkana Filozofické fakulty a v následujícím akademickém roce byl jejím proděkanem.

Dne 25. ledna 1922 byl z iniciativy prezidenta T. G. Masaryka přijat tehdejší Národním shromážděním zákon, jímž byl zřízen Orientální ústav, jehož úkolem bylo pěstování a budování vědeckých a hospodářských styků se zeměmi Orientu. Vytvoření jeho organizační struktury a zahájení vlastní soustavné činnosti si však vyžádalo ještě nějaký čas. Teprve v listopadu roku 1927 mohl prezident jmenovat prvních 34 členů ústavu, mezi nimiž samozřejmě nechyběl ani Bedřich Hrozný. Ten také formuloval již v červnu téhož roku v *Národních listech* jeho „úkoly a cíle“. K dalším významným zakládajícím členům ústavu patřil např. semitista Ján Bakoš (1890–1967), semitista Adolf Grohmann (1887–1977), indolog Vincenc Lesný (1882–1953), egyptolog František Lexa (1876–1960), arabista Alois Rypka (1868–1944), indolog Otakar Pertold (1884–1965), irániista a turkolog Jan Rypka (1886–1968) a další. Ustavující valná hromada členů Orientálního ústavu se konala 1. března 1928. Podle schválených stanov se ústav skládal ze dvou odborů, kulturního a hospodářského. Zatímco hospodářský odbor se měl zabývat sledováním hospodářských poměrů v jednotlivých zemích Orientu a pomáhat při navazování hospodářských styků s nimi, kulturní odbor se věnoval především vydávání publikací, pořádání odborných přednášek a vedení jazykových kurzů. Když v roce 1929 začal Orientální ústav vydávat svůj vlastní vědecký časopis *Archiv orientální*, který vychází dodnes, Bedřich Hrozný se stal jeho prvním hlavním redaktorem. Od roku 1930 ústav sídlil v části Lobkovického paláce na Malé Straně a jeho prvním předsedou byl Rudolf Hotowetz (1865–1945), liberální národohospodář a v období let 1920–1921 ministr dvou československých vlád; na jeho místo nastoupil posléze v letech 1938–1943 Bedřich Hrozný.

Koncem dvacátých a na počátku třicátých let přednášel Bedřich Hrozný o svých objevech v zahraničí. Vystoupil na mezinárodních vědeckých kongresech (v dubnu 1928 na lingvistickém kongresu v nizozemském Haagu, v květnu téhož roku na etruskologickém kongresu v italské Florencii a Bologni), kde hovořil o chetitštině, Chetitech a jejich vztazích k jiným starověkým etnikům. V listopadu 1929 přednášel v polském Krakově a dánské Kodani, v roce 1932 na londýnské Škole orientálních a afrických jazyků a pařížské Sorboně na téma rozluštění chetitštiny a pokroku dosaženého v četbě jejích textů. Výrazem všeobecného uznání správnosti jeho rozluštění chetitského jazyka byla i žádost redakce „Britské encyklopedie“

brachen, sind über den Kaukasus aus der Krim und Südrussland gekommen. Auch ägyptische Bronzeschwerter aus dem Neuen Reich weisen auf derartige Beziehungen hin).

Doch es ist besser, mit derartigen Bemerkungen inne zu halten, die nur zu leicht in das Gebiet voreiliger Hypothesen führen. Sie haben ihren Zweck vollkommen erfüllt, wenn sie dazu dienen, dem Leser die Tragweite der Hroznýschen Entdeckung lebendig ins Bewusstsein zu führen.

3. Die Lösung des hethitischen Problems.

Ein vorläufiger Bericht

von Dr. Friedrich Hrozný:

Professor für semitische Sprachen an der Universität Wien⁵⁾.

Das neunzehnte Jahrhundert hat der Wissenschaft vom Orient den reichsten Gewinn gebracht. War

⁵⁾ M. Burchardt in der Zeitschr. f. ägypt. Sprache 50, 61 ff. (ein Auszug auch in der Prastika, Zeitschr. IV, 228).

⁷⁾ Im Folgenden gebe ich mit einigen durch den veränderten Zweck bedingten Kürzungen und Änderungen die Einleitung meiner zum Teil bereits im Druck befindlichen Arbeit „Die Sprache der Hethiter. Ihr Bau und ihre Zugehörigkeit zu dem indogermanischen Sprachstamm. Ein Entzifferungsversuch“ von dieser Arbeit, die meine Entzifferung des Hethitischen enthält, ab. In der ersten Teil, der das hethitische Nomen und Pronomen behandelt, teilweise in Reinschrift, teilweise im Konzept, fertig vor. Mir Rückblick auf den Krieg, der das Abschließen, wie auch den Druck meiner Arbeit beträchtlich verzögern dürfte, weise ich im Hinblick darauf, daß vielleicht auch von anderen Seiten Publikationen über das Hethitische zu erwarten sind, habe ich mich entschlossen, die Einleitung meiner Schrift in verkürzter Form bereits jetzt in den Mitteilungen der Deutschen Orient-Gesellschaft zu veröffentlichen. Meine ursprüngliche Absicht war, erst kurz vor dem Erscheinen des I. Teiles meiner Arbeit durch einen selbständigen Aufsatz in den Mitd. d. D. O. G. auf meine Schrift hinzuweisen; doch machen die obigen äußeren Umstände diese Absicht unmöglich. — Herrn Professor Dr. Paul Kretschmer sei auch hier für die freundliche Mittelle bei der Lösung der Korrektur dieser Mitteilung und sonstige Anregungen mein herzlichster Dank ausgesprochen. Auch sonst wäre manche Dankeschuld abstragen, doch sei hierfür auf das Buch selbst verwiesen.

Die Sprache der Hethiter

ihr Bau und ihre Zugehörigkeit
zum indogermanischen Sprachstamm

Ein Entzifferungsversuch

von

Friedrich Hrozný

Dr. phil., ord. öff. Prof. an der Universität Wien

Leipzig

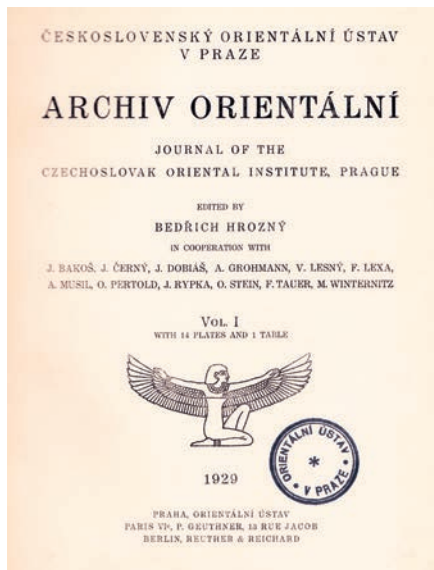
J. C. Hinrichs'sche Buchhandlung

1917

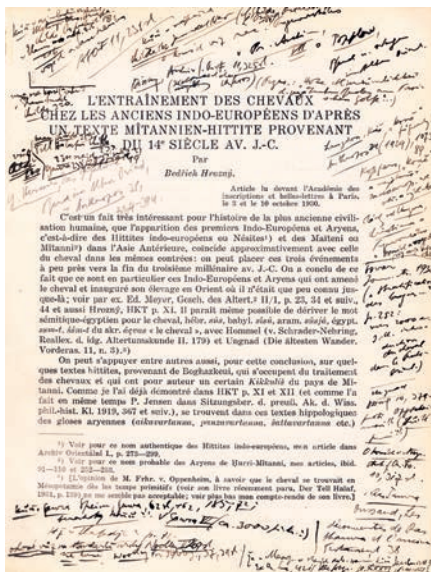

Titulní stránka Hrozného publikované přednášky
„Řešení chetitského problému“
(Knihovna OÚ AV ČR)

Titulní list Hrozného stěžejní práce
„Jazyk Chetitů“ (Knihovna OÚ AV ČR)

Titulní list prvního ročníku časopisu
Archiv orientální, jehož hlavním redaktorem
byl Bedřich Hrozný (Knihovna OÚ AV ČR)

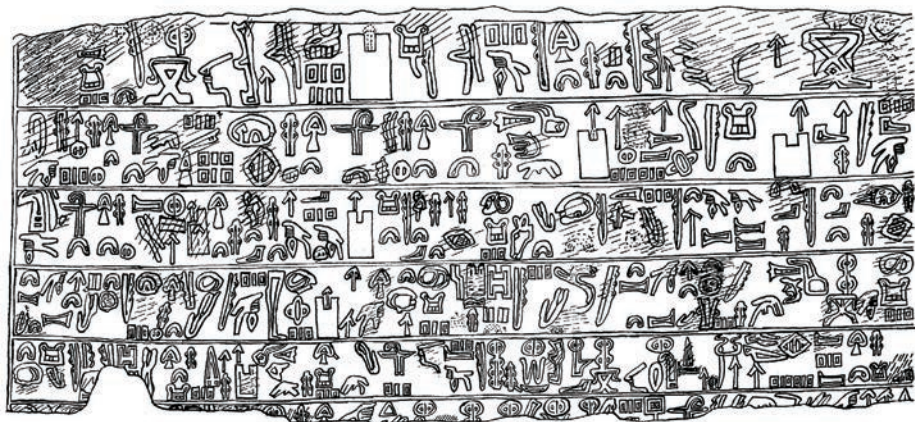
Titulní stránka Hrozného článku
„Třénování koní u starých Indoevropanů“
s autorovými poznámkami (Knihovna OÚ AV ČR)

(*Encyclopaedia Britannica*), aby pro její 14. vydání napsal obsáhlý článek o Chetitech. Jako nově zvolený dopisující člen francouzské Akademie historických věd přednášel v říjnu 1930 v Paříži, kde hovořil o pojednání o trénování a chovu koní, objeveném v chetitské verzi ze 14. století př. Kr. v Chattuši. Jeho autorem byl jistý Kikkuli, jenž v něm podrobně popisoval cvičení, ošetřování a krmení koní určených k tažení rychlých dvoukolých bojových vozů, převratné zbraně druhé poloviny 2. tisíciletí př. Kr.

Zkoumání hieroglyfické chetitštiny

Ne všechny písemné památky ze severní Sýrie a Malé Asie však byly rozluštny. Porozumění stále vzdorovaly texty psané hieroglyfickým obrázkovým písmem, zamenané většinou v podobě monumentálních nápisů na kamenných památkách, sochách, stélách a reliéfech, které byly známy přibližně již od roku 1870 a o nichž se soudilo, že pocházejí z 15. až 8. století př. Kr. a že jsou psány tzv. hieroglyfickou chetitštinou. Právě na ně soustředil Bedřich Hrozný začátkem třicátých let svoji pozornost. Protože však v tomto případě nebyl k dispozici žádný dostatečně dlouhý dvojjazyčný nápis, o nějž by bylo možné se opřít, jeho pokusy se nesetkaly s úplným úspěchem. Jeho zásluha nicméně spočívá v tom, že v letech 1933 až 1937 publikoval mimo jiné tři svazky nazvané „Chetitské hieroglyfické nápisy“ (*Les inscriptions hittites hiéroglyphiques*), v nichž shromáždil jejich početné texty (celkem asi 90 nápisů), obohacené ještě o kopie pořízené během pětiměsíční cesty po Turecku, kterou uskutečnil v červenci až listopadu roku 1934, a poskytl tak badatelům bohatý materiál pro jejich další výzkumy. Podařilo se mu i některé hieroglyfy správně rozluštnit. Jeho souvislé překlady těchto textů jsou dnes hodnoceny jako „předčasné“. Konečné rozluštnění „hieroglyfické chetitštiny“, která je dnes označována jako luvijština, jazyk blízkce příbuzný chetitštině a náležející do anatolské větve indoevropských jazyků, umožnil až v roce 1947 objev dvojjazyčných luvijsko-foinických nápisů z Karatepe v jižním Turecku, pocházejících asi z konce 8. století př. Kr., které tam byly vytesány na vstupních městských branách. Zásluha o rozluštnění luvijských hieroglyfů tak byla připsána německému badateli Franzi Steinherrovi (1902–1974), jemuž se podařilo nalézt klíč k paralelnímu srovnávání luvijských a foinických textů.

Do období třicátých let spadá i Hrozného druhá cesta do Polska (v roce 1935), kde přednášel na varšavské univerzitě o své cestě po Malé Asii a o hieroglyfických chetitských nápisech, a zejména pak jeho téměř dvouměsíční přednášková cesta po tehdejším Sovětském svazu, kterou vykonal na podzim roku 1936 a během níž přednášel v Moskvě, Leningradu, ukrajinském Kyjevě, ázerbájdžánském Baku, arménském Jerevanu a gruzínském Tbilisi o „chetitských národech a jazycích“ a o „chetitských hieroglyfech“. Zejména v Gruzii se jeho přednášky setkaly s velikým ohlasem, protože se soudilo, že gruzínština jako kavkazský jazyk by mohla mít jisté genetické vztahy k chattijštině a churritštině. Na okraj budiž řečeno, že Hrozný o své cestě po Sovětském svazu dosti podrobně informoval českou veřejnost ve svých cestopisných člancích, v nichž se o tamější poměrech v oblasti kultury a školství vyjadřoval s neskrývanými sympatiemi. O rok později navštívil též lotyšskou univerzitu v Rize, litevskou univerzitu v Kaunasu a estonskou univerzitu

Ukázka hieroglyfického luvijského nápisu

(Archiv orientální VIII, 1936, Pl. XII. Knihovna OÚ AV ČR)

v Tartu, kde přednesl několik přednášek na téma Chetitě, jejich jazyk, dějiny a kultura. Ještě necelý rok před vypuknutím druhé světové války hovořil Bedřich Hrozný v listopadu 1938 na 20. mezinárodním kongresu orientalistů v Bruselu, kde se zabýval otázkou dějin vztahů kultury sumersko-akkadské a kultury egyptské a obhajoval zde svoji dávnou tezi (vyslovenou poprvé již ve spise o obilí ve staré Babylonii) o kulturní závislosti Egypta na starověké Mezopotámii. Dnes jsou ovšem tyto diskuse opuštěny a badatelé hledají spíše specifický přínos jednotlivých kultur celosvětové civilizaci.

Nejstarší dějiny Přední Asie

Poté co Bedřich Hrozný dokončil svou monumentální publikaci o chetitských hieroglyfických nápisech, vrátil se ke svému dávnému záměru napsat obsáhlé dějiny starověkého Předního východu. Tento svůj úmysl realizoval vydáním knihy nazvané „Nejstarší dějiny Přední Asie“ (*Die älteste Geschichte Vorderasiens*), která vyšla německy v roce 1940 a jejíž českou předběžnou variantou byla studie s názvem „Vstup Přední Asie do dějin: Sumer, Akkad a Hethité“, která vyšla rovněž v roce 1940 jako část prvního dílu nazvaného *Světla Východu a Hellady* v ediční řadě nesoucí název „Dějiny lidstva od pravěku k dnešku“, jež vycházela pod redakcí známého českého historika Josefa Šusty (1874–1945). V ní vyložil Bedřich Hrozný svůj pohled na dějiny lidstva v oblasti starověkého Předního východu od období prehistorického až asi do poloviny 2. tisíciletí př. Kr. Pojal však záměr vyložit tento nejstarší úsek dějin lidstva ještě v širším kontextu vývoje starověkých civilizací, především kultury protoindické, jejíž pozůstatky datované do přelomu 3. až 2. tisíciletí př. Kr. byly nalezeny ve dvacátých letech 20. století v pákistánské provincii Paňdžábu, v údolí řeky Indu, na lokalitách Harappa a Mohendžodaro. Proto se pokusil o rozluštění tzv. protoindického písma, symbolů nacházejících se obvykle společně s jedním obrázkem nějakého zvířete především na pečetidlech o rozměrech několika čtverečních centimetrů. I když byl Hrozný přesvědčen o tom, že v nápisech na pečetidlech rozpoznává jména různých bohů protoindického panteonu,

jejichž obdoby nacházel i na Předním východě, a z toho vyvozoval závěry o úzkém vztahu nositelů protoindické civilizace k obyvatelstvu starověké východní Malé Asie, severní Sýrie a severozápadní Mezopotámie, jeho úsilí bylo neúspěšné, stejně jako pokusy mnoha dalších badatelů. Je ostatně otázkou, zda tzv. protoindické písmo je vůbec písmem a zda se nejedná jen o symboly náboženského, politického či jiného společenského charakteru.

Bedřich Hrozný byl v roce 1939 zvolen rektorem Univerzity Karlovy a jeho tehdejší zájem o protoindickou civilizaci určil i téma jeho inaugurační rektorské řeči. V důsledku uzavření českých vysokých škol 17. listopadu 1939 a nacistické represe vůči českým studentům však k ní již nedošlo. Pamětníci nicméně vzpomínají na Hrozného rázné vystoupení proti nacistickým vojákům, kteří začali 15. listopadu v souvislosti se studentskými demonstracemi proti okupantům obzavovat budovu Právnické fakulty Univerzity Karlovy, tehdejší sídlo rektorátu, a díky němuž si několik studentů zachránilo život. Hroznému prý byla nabízena i funkce ministra školství a národní osvěty protektorátní vlády, kterou nepřijal a odešel do ústraní – odmítal se zúčastňovat konferencí a publikovat v jiném než vědeckém tisku.

Věren svým teoriím o příbuzenských vztazích a vzájemných vlivech starověkých civilizací, jejichž společnou pravlast a místo stýkání viděl v oblasti na sever od Černého moře, Kavkazu a Kaspického moře, vydal Hrozný v roce 1943 přepracovanou a doplněnou verzi své tři roky staré historické práce pod názvem „Nejstarší dějiny Přední Asie a Indie“ (*Die älteste Geschichte Vorderasiens und Indiens*).

Konečně ve snaze o získání pramenného materiálu pro vytvoření mohutné historické konstrukce, jejíž oblouk se klene od východního Středomoří až po Indii, se Hrozný pokoušel o rozluštění krétských nápisů dochovaných na hliněných tabulkách. Ale ani tato jeho snaha nebyla úspěšná. Dnes víme, že tzv. krétské lineární písmo se dělí na lineární písmo A, které bylo zřejmě výlučně užíváno k zápisu mínójštiny (dosud nerozluštěného jazyka, jenž není zjevně s řečtinou spřízněn) a lineární písmo B, které bylo rozluštěno v roce 1952 Angličanem Michaelem Ventrisem (1922–1956) a jímž se zapisoval mykénský dialekt řečtiny zhruba v období 1450–1200 př. Kr., v časech pozdní mykénské civilizace. Pod dojmem svých závěrů, k nimž dospěl při zkoumání krétských písemných památek, v nichž viděl mnohé doklady vlivu maloasijského, západosemitského, babylónského a amorejského, vydal Hrozný v roce 1947 třetí přepracovanou verzi svých dějin, tentokrát francouzsky v Paříži pod názvem *Histoire de l'Asie Antérieure, de l'Inde et de la Crète, depuis les origines jusqu'au début du second millénaire*, která o rok později vyšla i česky jako *Nejstarší dějiny Přední Asie, Indie a Kréty*.

Poslední léta

Po skončení druhé světové války a osvobození Československa se Bedřich Hrozný na univerzitu již nevrátil. Začaly ho totiž provázet vážné zdravotní problémy, které se projevovaly již od roku 1944, kdy ho postihla mrtvice. Opakovaně proto žádal o roční zdravotní dovolené, které mu vždy byly udělovány. Nicméně stále pracoval a v letech 1945 až 1952 napsal ještě celou řadu článků zabývajících se především hieroglyfickými, krétskými a protoindickými nápisy a zejména se věnoval přípravě

Bedřich Hrozný v zasedací síni
rektorátu univerzity v Tbilisi, rok 1936
(MUA AV ČR, fond Fotosbírka
Bohumila Vavrouška, inv. č. 4262)

francouzského a krátce nato i českého vydání svých *Nejstarších dějin Přední Asie, Indie a Kréty*.

V roce 1949 až 1950, u příležitosti sedmdesátých narozenin Bedřicha Hrozného, vydal Orientální ústav pod názvem *Symbolae ad studia Orientis pertinentes Frederico Hrozný dedicatae* dva ročníky svého časopisu *Archivu orientálního*, rozdělené do pěti svazků, jež byly určeny k uctění tohoto významného badatele a někdejšího předsedy ústavu. Úctyhodně objemné dílo redigovali Hrozného žáci Václav Čihař, Josef Klíma a Lubor Matouš a přispělo do něho více než 160 osobností, orientalistů, historiků, archeologů i jazykovědců z celého světa. V červnu roku 1949 se také na počest sedmdesátých narozenin Bedřicha Hrozného konalo na zámku v Dobříši mezinárodní vědecké setkání (*Journées Scientifiques d'orientalisme*), kterého se však oslavenec již nemohl osobně zúčastnit. Tato událost se ale stala podnětem k založení tradice budoucích setkání asyriologů (*Rencontre Assyriologique Internationale*), která se od následujícího roku 1950 konají pravidelně v různých světových centrech asyriologie a klínopisného bádání. V Praze se podobné setkání mohlo uskutečnit až v červenci roku 1996.

Ještě v roce 1952 vyšel první svazek „Klínopisných nápisů z Kültepe“ (*Inscriptions cunéiformes du Kultépe*), v němž Bedřich Hrozný vydal kopie staroasyrských tabulek objevených během svého archeologického výzkumu starověké obchodní osady asyrských kupců v maloasijské Kaneši. To ale byla poslední veliká publikace, jejíž vydání se Bedřich Hrozný dožil. V listopadu 1952 byl prezidentem republiky jmenován akademikem nově vznikající Československé akademie věd; krátce nato, 12. prosince 1952, zemřel. O rok později vyšel ještě anglický překlad jeho „Nejstarších dějin“ (*Ancient History of Western Asia, India and Crete*), poslední práce, jejímž vydáním se dílo Bedřicha Hrozného uzavřelo.

Bedřichu Hroznému se za jeho života dostalo mnohých vědeckých poct a uznání jak doma, tak i v zahraničí. Byl členem Královské české společnosti nauk, České akademie věd a umění a Československé národní rady badatelské. V zahraničí byl členem Ústavu pro etruská studia ve Florencii, Královské dánské společnosti nauk v Kodani, švédské Akademie věd ve Stockholmu, norské Akademie věd v Oslo, Královské holandské akademie věd v Amsterdamu, polské Akademie věd v Krakově, Finské společnosti věd a Finno-ugrijské společnosti v Helsinkách, Norského archeologického a filologického ústavu, Společnosti Ex Oriente Lux v Leidenu, Asijské společnosti v Paříži, Orientální společnosti ve Lvově. Byl zvolen dopisujícím členem Francouzské akademie historických věd v Paříži, obdržel řád důstojníka Čestné legie. Univerzity v Paříži, Oslo a Sofii mu udělily čestné doktoráty. Roku 1947 obdržel za zásluhy o českou vědu Státní cenu.

Text brožury zpracoval Jiří Prosecký s využitím monografií a studií:

Beckman, Gary. The Hittite Language and its Decipherment. *Bulletin of the Canadian Society for Mesopotamian Studies* 31, 1996, s. 23–30; Čihař, Václav. Bedřich Hrozný und die Hethitologie. *Archiv orientální* 21, 1953, s. 167–174; Hrozný, Bedřich. *V říši pŕlměsíce. Cesty a výkopy v Turecku*. Praha, Nakladatel Jos. R. Vilímeček 1927; Hrozný, Bedřich. *Stručný přehled mých vědeckých objevů*. Praha, Melantrich 1948; Klíma, Josef. Bedřich Hrozný und die Rechtshistoriker. *Archiv orientální* 21, 1953, s. 161–166; Klíma, Josef. Hrozný, Bedřich. In: *Reallexikon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie*. Hrsg. von Dietz Otto Edzard. Vierter Band. Berlin, New York, Walter de Gruyter 1972–1975, s. 477–478; Macešková, Hana. Materiály k dějinám klínopisu na Univerzitě Karlově I: Jmenování Bedřicha Hrozného profesorem. In: *Chatreššar. Ročenka Ústavu srovnávací jazykovědy Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2002–2003*. Editor Petr Zemánek. Praha, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 2003, s. 3–48; Matouš, Lubor. *Stopami zašlých kultur. O práci Bedřicha Hrozného*. Praha, Melantrich 1949; Matouš, Lubor. Bedřich Hrozný und sein Werk. *Archiv orientální* 21, 1953, s. 20–24; Nováková, Nea. Archeologický výzkum Bedřicha Hrozného na Předním východě. In: *Chatreššar. Ročenka Ústavu starého Předního východu a srovnávací jazykovědy Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, 1998*. Editor Petr Vavroušek. Praha, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 1999, s. 63–69; Rypka, Jan. Sur le cercueil de l'académicien Bedřich Hrozný († le 12 décembre 1952). *Archiv orientální* 21, 1953, s. 8–19; Prosecký, Jiří. Bibliography of Bedřich Hrozný. *Archiv orientální* 67, 1999, s. 459–502; Souček, Vladimír. Cuneiform Studies. In: *Asian and African Studies in Czechoslovakia*. Czechoslovak Academy of Sciences, Oriental Institute. Moscow, "Nauka" Publishing House 1967, s. 37–40; Souček, Vladimír. One Hundredth Anniversary of the Birth of Bedřich Hrozný (1879–1952). *Archiv orientální* 47, 1979, s. 1–3; Souček, Vladimír. *Bedřich Hrozný. K stému výročí narození akademika Bedřicha Hrozného*. Lysá nad Labem, Městské kulturní středisko 1979; Součková, Jana. Hrozný, Bedřich. In: *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. Praha, Nakladatelství Libri 1999, s. 200–201; Vavroušek, Petr. Zur Geschichte der Lösung des hethitischen Problems. *Archiv orientální* 47, 1979, s. 67–77; Vavroušek, Petr. *Ad perpetuam rei memoriam. Památce Lubora Matouše (1908–2008)*. Praha, Ústav srovnávací jazykovědy, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 2008; Vavroušek, Petr. *Pán cheťských tabulek*. Praha, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 2009; Vavroušek, Petr – Nováková, Nea. *Výkopové deníky Bedřicha Hrozného. Elektronická edice*. Praha, Ústav srovnávací jazykovědy Filozofické fakulty Univerzity Karlovy 2002; *Věstník Orientálního ústavu v Praze za desetiletí 1928–1938*. Vydalo presidium ústavu redakcí jednatelů Dr. Vincence Lesného a Dr. Zdeňka Fafla. Praha, Nákladem Orientálního ústavu 1938.

V roce 2012 tomu bylo devadesát let, co byl z iniciativy předních českých orientalistů a na podnět prezidenta T. G. Masaryka založen v Praze Orientální ústav. Stalo se tak 25. ledna 1922, kdy se tehdejší Národní shromáždění republiky Československé usneslo na Zákonu č. 27/Sb., o zřízení Ústavu Slovanského a Orientálního. V paragrafu 2 tohoto zákona se praví, že „Orientální ústav jest samostatný a samosprávný ústav se sídlem v Praze, jehož účelem jest pěstovati a budovati vědecké a hospodářské styky s Orientem.“ Masarykovi vděčil ústav i za počáteční finanční zajištění a další důležité peněžní částky poskytly ostatní oficiální instituce. Je pochopitelné, že vytvoření organizační struktury a zahájení soustavné činnosti si vyžádalo ještě nějaký čas. Teprve v listopadu 1927 mohl prezident jmenovat prvních 34 členů ústavu, mezi nimi chetitologa Bedřicha Hrozného, indologa Vincence Lesného, egyptologa Františka Lexu, arabistu Aloise Musila, íránistu Jana Rypku a další.

Vlastní vědeckou činnost zahájil ústav v roce 1929 vydáním 1. čísla vědeckého čtvrtletníku *Archiv orientální*, vycházejícího ve světových jazycích dodnes, který dosáhl záhy mezinárodního uznání a významně přispíval k šíření dobrého jména československé orientalistiky. Orientální ústav se tehdy skládal v podstatě ze dvou „odborů“: kulturního a hospodářského. Zvláště tím druhým se vytvářela vazba na různé hospodářské instituce, což bylo oboustranně užitečné. Odborníci sledovali hospodářské poměry v jednotlivých orientálních zemích a obchodní styky Československa s nimi. Výsledkem byla nezanedbatelná pomoc při navazování těchto styků, stipendijní pobyty v Orientu atd. Do činnosti kulturního odboru spadalo vydávání publikací, pořádání odborných přednášek a vedení jazykových kurzů.

Za druhé světové války, hlavně v důsledku uzavření vysokých škol, se v ústavu značně rozšířila výuka orientálních jazyků. Protože ústav nebyl před válkou součástí univerzity, mohl – byť v omezeném rozsahu – působit touto formou i za okupace. V roce 1944 musel ústav Lobkovický palác vyklidit, protože jej obsadila vojenská správa SS, a byl přemístěn do stísněných prostor v Budečské ulici č. 6 na Vinohradech, kde přečkal do konce války. Již 18. května 1945 byla ústavu rozhodnutím Ministerstva školství a osvěty namísto nevyhovujících prostor v Budečské ulici přidělena budova znárodněného konventu řádu maltézských rytířů v Lázeňské ulici č. 4. V září 1945 vyšlo také první číslo populárně-vědeckého měsíčníku *Nový Orient*, vycházejícího dodnes. V důsledku porevolučních změn (1989) a majetkoprávních úprav došlo bohužel i na restituci dosavadní budovy Orientálního ústavu v Lázeňské ulici Suverénnímu řádu maltézských rytířů a bylo rozhodnuto přestěhovat ho do akademického areálu „Mazanka“ v Praze 8 – Libni, kde sídlí dodnes.

Dějiny starého Orientu a především dějiny staré Přední Asie mají pro dnešní evropské lidstvo svůj zvláštní zájem a půvab. Jednatřít o nejstarších nám známých kulturách lidských, od nichž nadto vede přímá vývojová čára až k dnešní vrcholné civilizaci evropské a lidské vůbec. Nemohli bychom si zajisté představit dnešní lidstvo bez znalosti latinského písma a bez křesťanství, což obé vzniklo v Orientě, v Přední Asii. Ale i sterými jinými páskami souvisí naše civilizace moderní s pravěkými kulturami orientálními; v evropském umění, v evropských vědách, jako na př. v astronomii, v evropském právě, vzešlém z práva římského, i v evropském životě technickém a praktickém, setkáváme se s mnohými živly původu orientálního. Studium dějin starověké Přední Asie přivádí nás tak až k samým kořenům dnešní naší civilizace: zjišťuje vznik jednotlivých jejích složek, jejichž nenáhlý vývoj pak sleduje.

(Bedřich Hrozný. Vstup Přední Asie do dějin: Sumer, Akkad a Hethité. In: *Dějiny lidstva od pravěku k dnešku*. Díl první. *Světla Východu a Hellady*. Praha, Nakladatelství Melantrich 1940, s. 267.)

V EDICI VĚDA KOLEM NÁS PŘIPRAVUJEME:

Markéta Pravdová: **Jazyková poradna**

Radomír Vlček: **Josef Macůrek**

Markéta Pravdová: **Jak se mluví mezi živly**

Karel Balík, Tomáš Suchý: **Biokompozitní náhrady kostní tkáně**

DOSUD VYŠLO:

Pavel Žďárský: **Alois Musil**

Robert Ibrahim, Petr Plecháč: **Báseň a počítač**

Václav Cílek: **Nové počasi**

Edice Věda kolem nás | Osobnosti
Bedřich Hrozný | *Jiří Prosecký*

Vydalo Středisko společných činností AV ČR, v. v. i., pro Orientální ústav Akademie věd ČR, v. v. i., Pod Vodárenskou věží 4, 182 08 Praha 8.
Grafickou úpravu a obálku navrhl Jakub Krč, studio Lacerta.
Technická redaktorka Monika Chomiaková. Odpovědná redaktorka Petra Královcová. Vydání 1., 2015. Ediční číslo 11781.
Sazba a tisk **SERIFA**®, s. r. o., Jínonická 80, 158 00 Praha 5.

Další svazky získáte na:
www.vedakolemnas.cz | www.academiaknihy.cz | www.eknihy.academia.cz